

АД УКЛАДАЛЬНІКА

Вынесены на суд чытача зборнік – другі па ліку зборнік пра Францыска Скарыну, падрыхтаваны Цэнтральнай навуковай бібліятэкай імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Першы зборнік – «Францыск Скарына: асоба, дзейнасць, спадчына» (2017)¹ быў прымеркаваны да святкавання 500-годдзя беларускага кнігадрукавання, хаця адна з яго галоўных задач прадугледжвала атрыманне такіх вынікаў, якія, як правіла, адрозніваюцца ад рэфлексій, дыскурсу падобных святкаванняў і іх ацэнак. Гэтая задача была сфармулявана наступным чынам: «...вяртанне навуковай Скарыніны ў рамкі стандартаў паўнацэннай навукі, стымуляванне новых навуковых даследаванняў, прысвечаных Скарыне»². Пастаноўка згаданай задачы была выклікана запаволеннем тэмпаў развіцця беларускіх прафесійных даследаванняў пра Скарыну на фоне высокай актыўнасці аўтараў калянавуковых і квазінавуковых твораў, а таксама навуковых прац, абцяжараных састарэлымі падыходамі, другасным матэрыялам і вымучанымі і малапрыгоднымі думкамі. Час паказаў, што гэтая задача не страціла сваёй актуальнасці. Яна захоўваецца і перад дадзеным зборнікам. У ім чытачы не знойдуць тэкстаў, якія адсылаюць да трывіяльных, наперад вядомых, састарэлых думак, вобразаў і штампаў.

Перад дадзеным зборнікам стаіць і яшчэ адна важная задача – прасоўванне наватарскіх, прадуктыўных, неардынарных і смелых ідэй у вывучэнні асобы, дзейнасці і спадчыны Францыска Скарыны. Апублікаваныя тэксты дадаюць новыя, часам нечаканыя факты, меркаванні, інтэрпрэтацыі, палажэнні і высновы.

Аб некаторых такіх меркаваннях і інтэрпрэтацыях я хацеў бы папярэдзіць загадзя, памятаючы, як некаторыя супольнасці беларускай грамадскасці сустрэлі думку аб тым, што Францыск Скарына выявіў сябе на вядомым партрэце без вусаў. Абмеркаванне гэтага пытання ў сацыяльных сетках ператварылася ў гаерства. За вусы Скарыны «заступіліся» журналісты некаторых цэнтральных газет³, пры гэтым яны ніколькі не хваляваліся за свае смелыя прэтэнзіі стаць экспертамі верагоднасці і каштоўнасці навуковых думак, а таксама за цытаванне блазнаватых рэплік «вядомых беларускіх скарыназнаўцаў». Так «нашчадкі» Скарыны адрэагавалі на тое новае і незвычайнае

¹ Францыск Скарына: асоба, дзейнасць, спадчына / Цэнтр. навук. 6-ка імя Якуба Коласа Нац. акад. навук Беларусі; уклад. А. Груша; рэдкал. Л. А. Аўгуль [і інш.]. Мінск: Беларуская навука, 2017. – 295 с.

² Груша А. Ад укладальніка // Францыск Скарына: асоба, дзейнасць, спадчына. С. 8–9.

³ Иванова Л. Усы, бороды, сенсаци. Насколько важно то, были ли у Скорины усы? [Электронный ресурс] // URL: <https://www.sb.by/articles/usy-borody-sensatsii.html>. (дата звароту: 27.02.2019).

ў думках і творчасці, што Скарына сцвярджаў усёй сваёй актыўнасцю. Рэакцыя гэтых супольнасцяў была чаканай, і яна таксама – праяўленне масавай гістарычнай свядомасці⁴, якое высвечвае, акрамя ўсяго іншага, яго коснасць, заціснутасць і прыхільнасць да канонаў. Думка аб Скарыне без вусаў належыць аднаму з вядучых сучасных даследчыкаў скарыніяны – дацэнту славістыкі і балканістыкі Інстытута ўсходнеўрапейскіх даследаванняў Філасофскага факультэта Карлава ўніверсітэта Ілы Лямешкіну (Прага). Упершыню яна было выказана ў калектыўным выданні, падрыхтаваным Бібліятэкай імя Урублеўскіх Літоўскай акадэміі навук⁵. Гэтаму даследчыку належыць і арыгінальны пункт гледжання, які датычыць формы прозвішча Скарыны. Як ён лічыць, яно гучала так – Скóрын (абгрунтаванне гэтага пункту гледжання прадстаўлена ў асобным артыкуле, які знаходзіцца ў друку). Пад гэтым прозвішчам Скарына і фігуруе ў артыкуле згаданага аўтара.

Крыху аб складзе зборніка, яго аўтарах і іх тэкстах. Мы па-ранейшаму аддаем перавагу міжнароднаму навуковаму супрацоўніцтву – у зборніку друкуюцца працы вучоных Беларусі, Украіны, Чэхіі і Францыі.

Выданне адкрывае артыкул вядомага гісторыка-кнігазнаўцы з Чэхіі Петра Войта, які засяродзіў сваю ўвагу на суадносінах дзвюх інтэрпрэтацый спадчыны Францыска Скарыны: адной – у якой Скарына паўстае «як сімвал, што выкарыстоўваецца ў палітыцы і навуцы для таго, каб стварыць вобраз еўрапейскага пасланніка і сістэму каардынат для ацэнкі гуманістычнай культуры ўсходніх славян», другая – якая грунтуецца на крытычных адносінах да традыцыйных уяўленняў. Заслугоўвае ўвагі наступная ацэнка вынікаў параўнання прыведзеных інтэрпрэтацый: «Адкінуўшы ўсе гвалтоўныя інтэрпрэтацыі і выдумкі, мы ўбачым, што тая аўтэнтыка, якая засталася, нас усё роўна ўражвае». У артыкуле, на падставе абагульненняў вынікаў папярэдніх даследаванняў, разгледжана пытанне і аб дзейнасці Францыска Скарыны як інтэгральнай складовай часткі кнігадрукавання Старога горада Прагі.

Артыкул Ілы Лямешкіна прысвечаны праблеме, якая ўводзіць жыццё і дзейнасць Францыска Скарыны на гэты раз у сістэму часавых каардынат. Гэта – дата нараджэння Скарыны. Немалаважным з'яўляецца не толькі зварот да дадзенай праблемы, але і тое, у якім кантэксце яна асвятляецца, які інструментарый пры гэтым выкарыстоўваецца. У артыкуле разглядаецца вядомы партрэт кнігавыдаўца 1517 г., але робіцца гэта ў кантэксце еўрапейскага і, у прыватнасці, чэшскага партрэтнага жывапісу першай чвэрці XVI ст., з выкарыстаннем метадаў сяміялагічнага аналізу. Даследчык адзначыў «самарэпрэзентатыўныя амбіцыі» Скарыны, якія «зашкальвалі», і сувязь яго партрэта з гравюрай Альбрэхта Дзюрэра «Святы Еранім у кабінеце».

⁴ Аб культурнай памяці аб Скарыне ў Беларусі гл.: Груша А. Увековечение памяти о Франциске Скорине в Беларуси (1924–1990) // Бібліотечный віснік. 2017. № 3. С. 3–11.

⁵ Lemeškinas I. Skorinos atminimo įprasminimas. Čekija // Pranciškiaus Skorinos «Rusėniškajai Biblijai» – 500 / sud. S. Narbutas. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2017. P. 137.

Якой рэдакцыяй Евангелля карыстаўся Францыск Скарына? На гэта пытанне даецца адказ у артыкуле літоўскага гісторыка і мовазнаўцы Сяргея Цемчына, які супаставіў 37 евангельскіх цытат з выданняў Скарыны з сучаснымі крытычнымі выданнямі царкоўнаславянскага Евангелля. Згодна з назіраннямі аўтара, Скарына, цытуючы евангельскі тэкст паводле пісьмовай крыніцы, прыстасоўваў яго да ўласнага кантэксту і адаптаваў у моўных адносінах, зрэдку і нерэгулярна замяняючы царкоўнаславянскія формы і словы адпаведнымі «руськомовнымі» (старабеларускімі).

Беларускі лінгвіст Ірына Будзько працягвае даследаванне мовы выданняў Францыска Скарыны. На гэты раз прадметам яе лінгватэксталагічнага аналізу стала Кніга Эклезіяст. Як заключае даследчыца: «Пры вялікай колькасці запазычанняў з царкоўнаславянскага тэксту і пры відавочнай прыхільнасці беларускага першадрукара да кірыла-мяфодзіеўскай традыцыі няма падстаў лічыць мову яго пражскіх выданняў царкоўнаславянскай; беларускі першадрукар прапанаваў своеасаблівую моўную мадэль, абапіраючыся на кніжную традыцыю, закладзеную старажытнымі славянскімі асветнікамі, і на народную традыцыю, узорам якой для яго паслужыла перакладчыцкая дзейнасць чэшскіх рэфарматараў».

У артыкуле гісторыка літаратуры з Беларусі Алеся Бразгунова актуалізаваны пытанні, якія датычаць паэтычнай спадчыны Францыска Скарыны. Прадстаўлены новыя вершы Скарыны, выяўленыя ў перакладзе Бібліі і ў акафістах з «Малой падарожнай кніжкі». Вялікая ўвага надаецца тыпалогіі яго паэтычных твораў. Як падкрэслівае аўтар, «...пастаяннае “ваганне” паміж рытмізаванай прозай, сілабическім і танічным вершам стварае непаўторную паэтычную індывідуальнасць Скарыны».

Гісторык з Францыі Вольга Шутава ў артыкуле аб сімволіцы Францыска Скарыны робіць прынцыпова важную выснову аб тым, што Скарына не «шыфраваў» свае вобразы і актыўнасць, а наадварот, хацеў зрабіць іх больш зразумелымі для сучаснікаў. Як заключае аўтар, яго знакі і сімвалы трэба разглядаць у сувязі з рэлігійным кантэкстам прадмоў, з самімі біблейскімі тэкстамі, гістарычным кантэкстам ідэй Рэнэсансу.

У фокусе ўвагі ўкраінскага кнігазнаўцы Наталлі Бондар – спіс кніг Старога Запавету, які захоўваецца ў Львоўскай нацыянальнай навуковай бібліятэцы Украіны імя В. Стафаніка Нацыянальнай акадэміі навук Украіны. Гэты спіс разам з тэкстамі Кнігі Быцця, выдадзенай Скарынам у 1519 г., змяшчае і фрагмент тэксту Кнігі Макавеяў. Гэта кніга не была апублікавана Скарынам. Але, верагодна, яна была падрыхтавана ім да друку. Указаны спіс аказаўся па-за ўвагай скарыназнаўцаў. Яго вывучэнне паставіла пытанне аб магчымасці ідэнтыфікацыі ўкраінскіх скрыпторыяў, дзе магла весціся перапіска скарынаўскіх тэкстаў.

Завяршае зборнік артыкул вядучага даследчыка культурнай памяці аб Скарыне – Рамана Воранава. Гэты артыкул прысвечаны аднаму з ключавых этапаў у фарміраванні «гераічнага вобраза» Скарыны – святкаванню 500-годдзя

Францыска Скарыны ў БССР у 1986–1990 гг., якое стала самай масавай публічнай падзеяй, арганізаванай у гонар першадрукара. Аўтар робіць спробу акрэсліць сэнсы, якія інтэлектуальныя і творчыя супольнасці, а таксама ўладныя структуры ўкладалі ў постаць Францыска Скарыны падчас юбілея. Вось некаторыя з высноў аўтара: «Вобраз Францыска Скарыны стаўся сімвалам адраджэння пазіцый беларускай мовы... У кантэксце гістарычнага развіцця аўтары рэпрэзентавалі спадчыну Скарыны як доказ слаўнага альбо папросту “гістарычнага” мінулага беларускага народа і сілкавалі ёй надзеі на яго “нармальную” будучыню... Вобраз Францыска Скарыны паўставаў добрым прыкладам у тэзісах пра накіраванасць еўрапейскай перспектывы Беларусі, дзякуючы сваёй транс-еўрапейскай актыўнасці ў біяграфіі і правядзенню гуманістычных каштоўнасцяў у працы... Пяцісотгадовы юбілей, як ніякая іншая падзея, “падсвяціў” афармленне постаці Францішка Скарыны ў нацыянальнага героя для беларускай супольнасці».

У цэлым змест апублікаваных артыкулаў можа сведчыць аб пашырэнні даследчага поля скарыніяны, з’яўленні новых навуковых перспектыв і кірункаў, якія дазваляюць убачыць за знешняй канвой жыцця і дзейнасці Скарыны не толькі яго сацыяльнасць, але і розныя грані яго ідэнтычнасці, асабісты выбар і індывідуальныя паводзіны, а таксама сацыяльна-гістарычную інтэрпрэтацыю вобраза Скарыны ў сучаснай беларускай культуры.

Аляксандр Груша